

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto II.

V Celoveci, 1. januarja 1882.

Štev. 1.

Zvezdana.

Roman. Spisal *Anton Koder.*

Prvo poglavje.

Na Radovji, v zagorskejslovenskejsl vasi, bil je takov dan kakor praznik, če ravno ni bilo niti v velikej niti v malej pratiki radovskih vaščanov videti rudečega znamenja. Vendar to nič ne dé. Isti dan je bil prazničen vsem. Motike in sekire in vse orodje je počivalo in gospodarji tudi. Ondi pod starodavno širokovejato lipo so stali, kratke svetloturničkaste pipe tlačili, cele oblake dima v lipove veje spuščali — in novega župana volili.

Poslednje ni bilo tako lahko in vsakdanje delo. Dobiti vrednega naslednika staremu Dragarju, ki je trideset let častno in možato županoval po Radovji, mnogo lepih pravic soseski pridobil, mnogo zavitih in pretkanih pravnih v občeno korist pravdal in se prepiral z mustačarji v cesarskih pisarnah, to je ogrevalo mnogo glav soseskinih svetovalcev.

Da je moral Dragar ravno zdaj umreti, ko bi ga soseska najbolj potrebovala, ko se zaradi prevelikih davkov, kar je on sam gosposki dokazal, srenjski pašniki, gozdi in njive merijo, tega možakarji kar razumeti ne morejo. Zaradi tega godrnjajo in se hudujejo in morda s tem Dragarju celó smrtni mir, kterege ondi na griči med križi uživa, kratijo. Saj je v resnici Radovje sedaj v kritičnem položaji. Kje naj iščejo možakarji takevega župana, da bi bil podoben ranjcemu, da bi bil študiran, premeten, da bi po nemško umel jezik majati, da bi vedel, kako se je z gosposko po cesarskih pisarnah vesti, da bi vse tiste hudimanove postave, ktere se vedno ondi kujejo in ubogega kmetiča stiskajo, v malem prstu imel in kdo vé, kaj še vse. Tudi poslednje bi še ne zadostovalo. Župan mora biti tudi mož, prav mož, boljši od svojih sosedov, novcev mora imeti in ne gledati na krajcar. Kedar se prodaja kakemu sosesčanu krava iz hleva, konj za plugom, pšenica na njivi, mora s pestjo ob mizo udariti, z nogo poteptati, in če ni drugače, nekaj petakov biričem vreči,

da se srenjska čast reši in občinsko posestvo v tuje oderuhove roke ne pride. Takov mož, takov župan je bil Dragar in takovega bajè ne bode več.

Tako ugibljejo in razdirajo resni radovski gospodarji pod vaško lipo in na žulave prste preštevajo, kdo bi bil najvrednejši Dragarjev naslednik, kdo ne.

Precej dolgo se takó prepirajo in modrujejo, a brez uspeha.

Sicer ne manjka gospodarjev, ki so prepričani sami o sebi, da tudi niso tako pod nič. Eden je osem, drugi deset let pri vojakih častno cesarju služil, številke se pisati in v nemščini kleti naučil; drugi ima sina kaplana pri fari, tretji premerja in računi, da bi svojega paglavca v mestne šole dal in gospoda odredil. Zopet drugi ima novo pobeljeno hišo sredi vasi, toči staro vino po poštenej ceni, kamor celó sem ter tja farni župnik, rudečelični kaplan ali suhi učitelj zaidejo. Vse to so lepe, hvalevredne lastnosti, a za takovega župana, kot ga ravno zdaj Radovje potrebuje, je premalo.

V takej stiski se spomni kmetič v razcvetenem belem slamniku, mešetar Pipec, nekaj imenitnega in vzklikne na vse grlo: „Možje vaški in gospodarji, poslušajte in ubogajte me, nihče drug naj ne bode župan kot gospod Kolovski ondi na Zabrdji. Povém vam, njega izvolimo, pa je mir besedij in vse prav za sosesko.“

„Gospod Kolovski, gospod Kolovski,“ oglasi se na en pot več možakarjev. Zadnje besede se vrsté potem od ust do ust, od moža do moža. Sicer pa tudi ne smemo zamolčati, da bi poslednje ime ne bilo nekaj nevolje in godrnjanja pri marsikterem gospodarji vzbudilo.

„Da bi vas hudiman potipal in copernice odnesle, možakarji,“ čujejo se posamezni glasovi: „Takega izvolimo, takega, ki se je v domačem gnezdu izvalil, ki Radovje pozna in nas in naše potrebe, ki prtene ali irhaste hlače nosi, kakor mi in naši dedje, ki se v pondeljek drugače oblači kot v nedeljo, pa ne gosposkega, o katerem niti človek ne vé, kdo je in od kod, in kakovo vero ima, če je sploh krščen človek,“ razlegajo se sem ter tja nevoljni ugovori.

V tem trenutku stopi mešetar Pipec na skladnico grčavih borovcev pod vaško lipo, razkorači se mogočno pred možakarji, razcveteni slamnik bolj na desno uho pomakne, z levim zakrpanim črevljem raztrgani desni zakrije, z žulavima rokama tleskne, po tleh pljune in pravi: „Možakarji, sosedje, vi ste neumni in brez glave, če tako mislite in trdite, da bi gospod Kolovski ne županoval prida. Jaz vam kar na ravnost v zobé povém in pravim, da je gospod Kolovski takov gospod, da ni takega. Res je, da ni iz tega kraja, a to nič ne dé. Pošten gospod je, prijazen je, lepo po naše ume govoriti, dobro srce ima za uboge in lepo posestvo premore ondi na Zabrdji, da bi se mu celó ime grajščak spodobilo. Kterega

naj pa volimo, če ne njega? Ali Cestarja, ki so mu posestvo prodali, ali Reparja, ki ni za možato besedo in se celó sosedov ogiblje, ali kterege drugega? Gospod Kolovski je pa takov gospod, kakor navlašč za župana. Njegova beseda in njegovo ime velja pri gosposki v cesarskih kancelijah in povsod, zakaj pa se gosposki oblači, sam ne vém, koliko jezikov govori in se v svetlem koleseljnu vozi v mesto, kamor mi niti peš nimamo časa hoditi. Tudi verjemite mi, da on pozna naše križe in težave, akoravno ne živi mnogo časa tu. Povém vam, ko je bil zadnjič pri meni na žagi, saj veste, ki jo imam od njega v najemu, vedel je vse in govoril tako, kakor da bi bil že trideset let gospodaril na Radovji in ne na pernících počival in v petek in svetek lahko brez dela hlačal okoli. Že tedaj sem mislil, to bi bil pravi mož, pravi župan, ko bi ga mogli izvoliti. Takov bi ne gledal na krajcar in kmetskih žuljev bi ne strojil in posestev na boben spravljal, ko bi se utegnolo primeriti, da bi mu bil kakov kmetič kaj na dolgu, ali bi na njegove duri potrkal, kedar bi mu birič zadnjo kravo iz hleva vlekel.“

Tako je govoril Pipec, in možakarji so ga zvesto poslušali, z glavami kimali in njegovim besedam pritrkavali. Potem nastane sporazumljenje in konec preimenitnega posvetovanja.

Nekaj trenutkov pozneje se dvigne ves srenjski zbor izpod vaške lipe in hiti na bližnje Zabrdje gospodu Kolovskemu naznanjat, da je za župana na Radovji izvoljen.

Spredaj pred častitljivo deputacijo stopa z nepopisljivim ponosom kakor slaven vojskovodja pred mogočno vojsko mešetar Pipec, kajti svest si je če ne slavne zmage, vsaj podaljšanja obroka za zaostalo najemščino na zabrdskeji žagi. Poslednje si je pa tudi brezdvomno zaslužil s svojim navdušenim govorom in le temu se ima zahvaliti gospod Kolovski, da se bode podpisaval s častnim imenom: Radovski župan.

Slovenski kmet je sicer krotek kakor ovca, vedno potrpljiv in voljen, a sem ter tja vendar ne more zakriti svojega skritega, ponosnega in tudi nekoliko revolucionarnega duha.

Tako je tudi isto popoldne nekaj kmetov klelo in se togotilo, da bode gosposki nepridiprav gospodaril, ukazoval in hlačal ponosno po Radovji, domači kmet pa, ki tudi kaj vé in ume, naj le vedno uboga in molči in trpi, pa nič drugega, in povrh visoke davke plačuje. Včasih vsega tega ni bilo, pa je bilo vse na boljšem. Škrici niso zahajali na Radovje, in županu niso rekali gospod, pa več pšenice se je pridelalo in dedje so si kakov požirek vina privoščili. Zdaj je pa pravi križ božji — in ves narobe svet.

Tako so sodili nekteri radovski gospodarji, o slabih časih tožili in hudomušno gospodo, velike davke in ostre postave so rahljali in pre-mlevali.

Ne vemo, ali so imeli po vsem prav ali ne, a to nam je znano, da neki pisatelj trdi, da slovenski kmet ni brez glave in je celó mnogo potov velik in resničen filosof ali kali?

Drugo poglavje.

Selišče Zabrdje je bilo pol gosposko. Stalo je samotno vrh prijaznega griča, kakor da bi se sramovalo ponižnih kmetijskih stanovanj v gorskem zakotju. Lepo belo poslopje nove stavbe je obdajalo sadno drevje. Ob obzidji notri do oken polnih dišečih rož pa je plezala in se stegovala celó vinska trta. Na desno proti vzhodu so se razprostirali travniki in nekaj polja, proti severju in zahodu smrekovi gozdi, proti jugu pa se je odpiral svet. Ondi je vas Radovje.

V tem lepem kraji si je gospod Kolovski, prijazen možak, na svoja stara leta stanovanje izbral. Prišel je pred kakimi petimi leti sèm. Nihče ga ni prašal in ne vé še dandanes, od kod. Kupil je opuščeni holm Zabrdje od zapravljivega kmeta na Radovji, ondi belo gosposko poslopje sezidal, lep sadonosni vrt zasadil, opuščene senožeti pognojil, nekaj polja pridobil in stvaril tako v kratkem času prijazno selišče Zabrdje. Akoravno je bil Kolovski gospod, kmetje so ugibali in razdirali pri kupi vina ali žganja, da mora biti celó imeniten in petičen gospod, sramoval se vendar ni sem ter tja prijeti za lopato, sekuro ali drugo orodje. Videli so ga več potov na vrtu, na polji, na senožetih ali v gozdu delati s svojo malo družino, da naposled niso vedeli, ali naj bi mu rekali in ga klicali „gospod“ ali kako. Tudi je včasih obiskaval gospod Kolovski vaško krčmo, edino na Radovji, ondi s kmeti več potov pri enej mizi pil, s kupicami trkal, jim o umnem gospodarstvu in kmetijstvu pripovedoval in posled pogostoma račun vsem pivcem plačal.

Poslednje in pa navada, da se je Kolovski dalje od doma v svetlem koleseljnu in ne v kmetijskem vozu vozil, da se je ob nedeljah in praznikih kanelijskim gospodom enako oblačil in smodke pušil, ohranilo mu je vendar le prijetno ime: Zabrdski gospod.

Rekli smo, da je imel gospod iz Zabrdja le malo družino, in o njegovej ženi in otrocih niti omenili nismo. Tega ni bilo treba. Kolovski je bil vdovec ali kaj, ker gospodinje ni bilo videti na Zabrdji in kopice otrok tudi ne. Edino desetletno, črnooko, črnolaso deklico je pripeljal pred petimi leti s seboj in ona je bila odslej njegova edina domača družčina.

Pa kako je odrastlo in se razcvetlo to ljubeznjivo dekletce. In imenovali in klicali so ga tako, kakor še živega človeka niso in ga ne bôdo.

Zvezdana, kaj je to ime, žensko ime, pravo krščansko ime? Le reče naj kdo, ali ni to čuden poganski ali kdo vé kakov naslov! Vaške

gospodinje na Radovji, ki tudi nekaj vedó, ki so mnogo otrok odredile in jih še redé, ki imajo pratike z vsemi svetniki in svetnicami božjimi na polici ali za tramovo počó, niso čule še nikdar takega imena in ga tudi raztolmačiti niso umele. Zmajevale so z glavami, sklepale roke na prsih in se čudile, kako more mati ali oče svojemu otroku ime dati, ki v nebesih in nikjer svetega pripomočnika nima.

Gospod Kolovski se za tako sodbo ni mnogo zmenil in potolažil je mlado Zvezdano, ko mu je spočetka tožila s solzami v očeh, da se jej smeje vaški otroci in zasmehujejo njeno ime, kedar hodi skozi Radovje.

Vendar v zadnjem času se je poslednje mnogo na boljše zasukalo. Odkar so se prepričali kmetje, da je Kolovski blag gospod, da ima srce na pravem mestu in da je že marsikteremu sosedu kakor dober angelj iz velike zadrege pomagal, spoštovalo se je njegovo ime in je veljalo kakor gotov denar.

Tudi Zvezdani so prišli prijaznejši dnevi. In kako bi ne? Iz nedorastlega otroka postala je kakor solnčnica čez noč krasna deklica.

Vaške hčere so v svoje osramočenje spoznale in pritrditi morale, da so Zvezdanine oči in lica prijetnejša od kmetjskih zagorelih, da so njena svilnata in dragocena krila — zapeljivejša od priprostih, ubogih. Zavidale so torej skrivši mlado Zvezdano in blagrovale so jo, kjer in kedar so jo videle.

Tudi radovski mladenči niso bili slepi za tako lepoto. Stiskali so glave skupaj v nedeljo pred crkvijo ali kjer koli, kedar se je vozila Zvezdana k maši ali skozi vas v svetlem koleseljnu in se tako modro in veličastno vedla, a tudi prijazno odzdravljala, da jo je moralo spoštovati in ljubiti vse brez izjeme.

Tako postane ime Zvezdana polagoma navadno, lepo, zavidano in blagrovano ime na vsem Radovji in še na daleč okrog.

Tisto popoldne, ko je vaška moška elita pod lipo župana volila, sedel je gospod Kolovski na svojem vrtu pred dišečim ulnjakom in marljive, neutrujene bučele opazoval, kako se vračajo z medom obložene v svoje domovje in se dvigujejo zopet v zrak.

Poleg očeta je slonela Zvezdana, mnogo izpraševala svojega reditelja o bučelah in mnogih gospodarskih rečeh. Vse bi bila rada zvedela, vsega se naučila. A prečuditi se ni mogla, da je oče danes tako v misli utopljen, da jej mnogo potov niti ne odgovarja, ali ne razume njenih vprašanj.

Gospod Kolovski je imel danes v resnici nekako otožen dan. Kmetič, ki bi bil pregledoval njegovo ravno, lepo obdelano polje, zelene travnike, temne gozde in prijazno belo poslopje sredi sadnega vrta, zmajeval bi bil z glavo, poklel bi bil in dejal: Ni hudiman, da bi gospodar takega posestva ne bil srečen in zadovoljen. Kaj bomo pa mi ubogi kmetje!

Birič je vsako četrletje pred durmi, polna kopica otrok v hiši, jezična ženica v kuhinji, in niti požirka vina v nedeljo popoldne po krščanskem nauku.

A dejali smo, da je imel gospod Kolovski srce, pravo srce. Njega še ni osrečeval prijazen pogled na lepo lastno posestvo, on je zrl v globje rove človeške osode in jo vedel soditi drugače, kot neomikano ljudstvo. In takov ozir ni navadno prijeten. Le redki so oni, katerim je dano gledati in soditi v pravej luči življenja, in oni niso srečni. Koliko teme, koliko strupa in gorja zrejo razlitega po vesoljnem svetu, želja pa, osrečiti vse svoje brate, jim je nedosegljiva, vedno umikajoča se zvezda.

Takovo srce in razsodek je imel tudi gospod Kolovski. Našteti pa bi bil vedel tudi mnogo vzrokov za vse to.

Ravno danes je praznoval žal spomin iz svoje minolosti, ravno danes, mnogo let je od tega, mnogo se je spremenilo, mnogo predrugačilo, a uzor, ki mu je žaril tedaj prsi, ostal je nedosegljiv, neizpolnjen.

Zdajci se ozre Zvezdana v dolino proti Radovju, tleskne z rokama, začudi se in vzklikne: „Oče, poglejte, kaj je to! Cela moška procesija se vije sèm od vasi na ravnost proti nam. In kaj je to? Praznično so možje oblečeni, prijetno se leskečejo svetli gumbi na njenih brezrokavnikih in zapone na črnih klobukih. Samo pred njimi korači nekdo v belem, razcvetenem slamniku, kakor da bi se ne prišteval k njihovej družčini. Zdaj pa že vém, kdo je oni. Nihče drug ni, kot naš najemnik iz žage, tisti, ki tudi za silo nemščino govori in je pol sveta obhodil, če je resnica, kar mi je nekdam pripovedoval.“

Tako je govorila Zvezdana in gospod Kolovski je sivo glavo povzdignol, ozrl se v dolino in dejal: „Možje iz Radovja so. K nam gredó, in čudno je to. Zdaj pa le urno in pripravi se, Zvezdana, da jih prijazno sprejmeva. Zapomni si, pošteni, vse časti vredni so ti možje. Zvunanost ne odločuje. V priprostem kmetskem srci je največ potov poštenost, rodoljubje in značajnost domá.“

Med tem ko se oče in hči v malej zadregi tako pogovarjata, približa se vaška deputacija s svojim učenim mešetarjem Pipcem na čelu.

Že od daleč snamejo sivolasi in resni možakarji svoja pokrivala raz glav, vrté jih pod obradkom, pogledujejo spoštljivo proti ulnjaku, kjer gospod Kolovski sedi, in stopajo v svetem strahu za svojim voditeljem.

„Bog Vam daj lepo popoldne pa prijeten mir, če počivate, gospod milostljivi,“ pravi v šepavej nemščini Pipec, da bi sosedom svojo učenost pokazal, ko se približa procesija gospodu Kolovskemu.

„Hvala lepa Vam in vsem možém za voščilo,“ odgovori stari gospod, stopi prišlecem naproti, vsem zaporedoma roko poda in pristavi potem:

„Veseli me, ljubi sosedje iz vasi, da se potrudite v tako lepem številu k meni, in čast mi je, lepa čast. Sedite torej sèm v vrtno senco, da kako pošteno razderemo, in sicer ne v tujem, temveč v premilem domačem jeziku, ktereга nas je mati učila, in kaplja vina naj sladi naše domače razgovore.“

Poslednje besede izgovori gospod Kolovski s posebnim naglasom. Potem se obrne k Zvezdani in pristavi: „Vročje popoldne je, možje so trudni in žejni. Zvezdana, priskrbi nam kupo rumenega vina!“

Kakor vrtalka zavrti se urno deklica nekoliko osupnena in izgine v belem poslopji.

Med tem se pripravlja Pipec na svoj imenitni govor, in potne kaplje se mu zbirajo na čelu; ne more namreč umeti, zakaj gospodu niso povšeči učene nemške besede, da govori on sam v lepej materinščini. Pol prejšnjega ponosa mu torej izgine; kajti ukloni se ponižno v dve gubi, pokrivalo pod pazuho vrti in nekako jecljavo in s tresočim glasom pravi:

„Gospod milostljivi, veliko čast si je predrznola naša srenja. Naznanjamo Vam, da smo Vas danes vsi možje brez izjeme za svojega župana pod vaško lipo izvolili.“

Poslednjim besedam prikimujejo vsi tovariši, uklanjajo glave, kakor vidijo svojega voditelja in stojé nepremakljivo pred svojim novim županom.

Gospod Kolovski se skoro nasmehne pri tem resnem, a sicer precej čudnem prizoru, stisne govorniku in vsej deputaciji zapored desnico in reče:

„Prevelika čast je zá-me imé župana na Radovji. Dvomim, ali zaslužim takovo spoštovanje in ali so moje slabe moči zmožne izpolnjevati natančno in uspešno tako imenitno in težavno nalogo. A zagotavljam Vas, dragi sosedje, da se bom trudil vedno skazati se vrednega Vašega zaupanja in da mi bode blagor občine najsvetejša in vedno prva misel. Z Vašo pripomočjo, možje, upam, da se bode dalo storiti marsikaj v srenjsko korist. Če je vsak na svojem mestu, če izpolnjuje po svojej zmožnosti vsak dolžnosti, ki ga vežejo do človeštva in domovine, izginoti morajo krivice, ki tarejo toliko rodov, in sreča in radost mora polniti vse svetovne družine. K takemu delovanju nam pomagaj Bog in naša poštena možata volja, naš nepremakljivi značaj!“

Tako je govoril gospod Kolovski in veselje mu je sijalo raz lica, navdušenje iz žarnega prijaznega pogleda. Priprosti možje pa so strmeli pri teh lepih besedah. Odslej so ljubili vsi brez izjeme starega gospoda in v smrt bi bili zá-nj šli, če bi bilo potreba. Mislili so si: Glejte, tako imeniten, imovit in častitljiv gospod je, pa tako prijazen. V svetlej kočiji se vozi, po gosposko se oblači, pa z ubogim kmetom tako govori

in skrbi po očetovo za njegove pravice. Dà takega župana še ni bilo na Radovji kot je gospod Kolovski in ga bajè tudi ne bode več.

Med tem prihiti Zvezdana z zlato-rumenim vinom in belim prtom pod pazuo. V lipovej senci pogrne mizo, razvrsti kupice in povabi možé.

Nekaj trenutkov pozneje je zbrana v hladnej senci častitljiva vaška deputacija in sredi nje sivolasi gospod Kolovski. Važne in resne govorice o srenjskih križih in težavah se raznamejo in modro posvetovanje o tem in onem se prične.

Možakarji se kar prečuditi ne morejo uljudnosti in temeljitej znanosti gospoda Kolovskega o najpriprostejših kmetskih razmerah, o poljedelstvu, živinoreji, in o vsakej stvari.

Še bolj pa jim raznema glave gospodična Zvezdana. Da bi moglo biti tako gosposko dekletce, v mestu izrejeno, učeno, nežno, ki se sicer tako ponosno v kočiji skozi Radovje vozi, tako prijazno in postrežno z ubogimi kmeti, bi ne bili nikdar verjeli.

Saj je pa Zvezdana tudi v resnici ljubeznjiva postrežnica in vasovalka, da ni take. Tu ni bilo ničesar videti o njenem gosposkem stanu, o dragoceni obleki in sramežljivosti.

Zvezdana se je vrtela v belem predpasniku, priprostem krilu z dišečo vrtnico v gostih črnih laséh okoli svojih gostov, da jo je bilo kar veselje gledati. Od nje bi se bila lahko učila vsaka vaška deklica uljudnosti in prijaznosti. Vse pa jej je šlo tako lahno, tako ročno od rok, kakor da bi bila vajena postrežljivosti že od mladih nog.

Takega lepega popoldne še ni bilo na Radovji kakor je današnje. Sivolasi možak sredi ubogega ljudstva, nežna deklica — služkinja trpečim vaščanom. To je radost, to je prava poesija!

Dà ko bi bil šel slikar mimo zbrane družčine na zabrdskem vrtu, postal bi bil, strmel in vzal čopič v desnico in naslikal veličastno sliko. Izmed vseh podob pa bi bila bliščala črnooka, črnolasa Zvezdana in gospod Kolovski, — potem pa ondi na oglu mize zgovorni, polno kupo pogosto med prsti vrtéči mešetar Pipec v belem razcvetenem slamniku.

Tretje poglavje.

Nekaj dnij potem je drdral po ozkej cesti med gorami voziček proti Radovju. Ne vemo, ali se je počivalo posebno prijetno na malem iz vrbovih šibic spletenem kmetskem koleseljnu, mislimo da ne. In iz tega uzroka je tudi stari kočijaš v rudečem, starodavnem brezrokavniku, v širokokrajnem pokrivalu in s pogašeno pipico v ustih precej pogosto vrtil hudomušni bič po zaprašenem in utrujenem sirci.

Tudi mlademu, rumenobradatemu gospodu, ki je slonel na slamnatej blazini za kočijaševim hrbtiščem, jelo se je dolgočasiti, kajti prižgal si

je dolgo smodko in precej hladnokrvno cele oblake dima za sabo puščal. Le sem ter tja, kedar pridrdra voz do kakega novega mostiča, do nove kapele ali prezidanega in izboljšanega poslopja ob cesti, nagne se na sprednji konec, kočijaša za ramo strese in pravi:

„Matijec, je-li, vsega tega pred petimi leti, ko si me ravno po tej cesti v mesto vozil, ni bilo? Mnogo se je spremenilo v tem času, kar sem bival v mestu.“

Matijec iztrka svojo pogašeno pipo ob levi palec, sede na vajeti in bič, porine hrbitišče za četrto okrožja proti zahodu in meni: „Dà, dà Vratislav, ali kako bi jim rekel in jih klical, zdaj jih ne smem več kar tako v en dan tikati, kakor kmeta, ker so gospod postali. Pač oni ne vejo, pa še ne znajo, kako je vse drugače na Radovji in povsod, kar jih ni bilo, pa jih ni bilo na ogled od nobene strani. Jaz sem tudi tako preračunal in preštudiral, da bi ne bili minolo pomlad sivolasega očeta, Bog jim daj dobro in jim preloži, če bi ne utegnolo biti vse po godu onkraj za nje, zakopali, ko bi bili oni pri domu in bi bili zapisali zdravil in svetovali kaj. Ješte, saj jaz sem vedno tako ugibal, da bodo oni učen doktor, pretkan doktor, da ne tega. In zdaj so pa res takovi postali, kakor sem dejal. Pol fare, vsa fara govori v nedeljo pred crkvijo in povsod, da je Draganov Vratislav tako učen, tako hudo premeten, da mu vsi tisti mestni in tisti cesarski doktorji, ki po kanclijah kmetiča pesté in stiskajo, ne morejo do živega in mu ne morejo.“

Gospod Vratislav, otročji znanec priprostega kočijaša stare korenine, ne odgovori spočetka ničesar takovej pohvali svojega tovariša. Potem v svojo listnico poseže in mu dolgo dišečo smodko ponudi rekóč: „Matijec, pusti pipo zdaj in gosposko kadjenje poskusi. Tisto častitanje pa, ki si ga prej omenjal, pozabi. Midva ostaneva stara znanca in od tebe ne zahtevam poklonov.“

„Tako, tako, Vratislav, gospod Vratislav kmetski sin iz Radovja, pa le gospod zdaj, imeniten gospod, tega pa ne smem tega, da bi bila midva kar tako kot nekdej, ko so še z menoj ob počitnicah krave pasli po senožetih in sva ogenj kurila in kostanj pekla, pa si storije pripovedovala. Leta tekó, leta minejo in jaz sem se postaral in posivil in oslabel sem, oh oni so pa postali gospod, imeniten in pa lep, prav lep gospod.“

Tako ongavi od samega veselja in pripoveduje Matijec ter gobo kreše, da bi dišečo gosposko smodko zažgal.

„Kaj drugega se pomeniva, Matijec, jaz sem se pol potujil v petih letih,“ povzame mladi gospod in hlapcu po novej šegi z užigalnimi klinčki smodko zažge.

„Potujili se niso, pa se niso, prejšnji Draganov Vratislav so prejšnji. Včasih smo jih pa kar „Slavčka“ klicali, pa nič drugače. Zdaj pa se vé

da jih ne smemo več, imenitni so in študirani na visokih šolah, mi smo pa le kmetiči, nevedni kmetiči in ostanemo. Pa kaj so rekli in dejali, da se kaj drugega pomeniva? To pa to, pa oni naj začnejo oni, ki so bili v cesarskem mestu in so morda kdaj pri priložnosti celó s presvetlim cesarjem govorili. Ne da bi dejal, da bi bila tako kakovo rekla kot midva tu le na prašnej cesti, tega ne tega. Ali naš milostljivi cesar so neki jako prijazen in predobrega srca, vsakega radi poslušajo, zakaj pa bi njih ne, ki so učeni in študirani. Pa jaz sem tudi ugibal že in dejal: Matijec, ko bi se ti posrečilo kdaj v svojem življenji v cesarsko mesto priti, kar se ti ne bode, toliko poskusiš, da do svetlega cesarja prideš, z njimi govoriš in jim svoje križe in težave potožiš in odkriješ. Oni so že mnogemu revežu pomagali iz stiske in so mu. In kako bi mu ne! Denarja imajo kolikor hočejo, saj ga sami delajo, kedar in kolikor jim je ljubo. Pa jaz sem tudi pretuhtal, gospod Slavček, in preštudiral, da ko bi mene postavim za cesarja izvolili, pa bi bil svetu večno hvaležen za to. Toliko bankovcev, petakov in stotakov in vseh vrst bi naredil, da bi na vsej božjej zemlji ne bilo berača in stradača. In tistemu našemu mešetárju Pipecu, ki mu hočejo kočó prodati in mu za žganje in tobak vedno primanjkuje, bi kar tako tisočak vrgel in dejal: Tu imaš, pa opomozi si in kupico si ga privošči, ker si učen človek in po nemško umeš jezik majati in se pravdati na vse mogoče pečate.“

Tega čudnega modrovanja je bilo Vratislavu naposled vendar le preveč. Le nekaj polovičnega odgovori njegovim besedam, in še le ko voz vrh strmega klanca dospe, dvigne prst in pravi: „Matijec, čigavo pa je ono belo poslopje nad domačo vasjo, ki se že od daleč vidi?“

„Čigavo neki? Oh zdaj pa še tega ne vedó, preljubi Slavček, da imamo na Radovji gospoda za soseda in da ondi, kjer je pred malo leti robidovje rastlo, gradič v nebó moli. Saj pravim, pa prav imajo, potujili so se, ker ne znajo, da je neki gospod Kolovski, mi mu le „gospod“ pravimo, Zabrdje kupil, lepo poslopje sezidal in da smo ga celó za župana na Radovji izvolili.“

„Ni mogoče, ni mogoče, Matijec. To mi je pa novo to, in radoveden sem na svojega, kakor trdiš, gosposkega soseda. To ne bode napačno, če dobim v daljnem pogorji omikanega človeka za dolgočasne brezdelavne ure.“

Poslednje besede je govoril Vratislav s posebnim naglasom in veseljem, vzela iz torbe daljnogled in je svoje dolgo zapuščeno domovje raz klanca ogledoval.

Matijec pa je prst desne roke na čelo položil, pokrivalo nekako na oči potegnil, mlademu gospodu hrbet obrnil, kakor da bi hotel reči: „Saj sem dejal, takova je gospoda, tu jo imaš. Dokler je domá kratke hlače trgal, bil mu je dober Matijec in mu je bil. Zdaj pa, ko nekaj

vé, obrača se od domačih in se veseli tujstva. Vse so enake te gosposke vrane!“

Tako nekako je modroval Matijec, če smemo soditi po njegovem modrem, nekako nevoljnem obrazu. Potem je pa kakor v maščevanje visoko bič povzdignol, urneje raz klanca vozil in po krivem nedolžno konjsko hrbtišče strojil.

Mrak se je ulegal na zemljo. Na zahodu je rudela večerna zora. Tiha in nekako praznična je bila dolina. Govor je umolknol na drdrajočem vozu, in tiho, nekako otožno tiho je bilo v prsih mladega doktorja. Ondi se razprostira ponižna vasica, kjer je zagledal svet, ondi moli rudeče barvani zvonik v nebó, in okoli njega se vrsti grob za grobom, — ondi počivata že tudi njegova roditelja, oče in mati, zopet ondi leži zelena senožet, senčni gozdje, kjer je preživel mladostne ure!

A koliko je tudi spremenjenega tu? To košato drevo je bilo pred petimi leti šibko, brez kinča. Kjer se razprostira zdaj rumeno polje, stala je gošča. Marsiktera lesena kočja je spremenila svoje lice odslej, marsikteri sosed in znanec mu ne bode stisnol več desnice in dejal: „Ali si prišel, Vratislav, prišel še enkrat pogledat gorsko zakotje? Je-li, povsod je lepo, domá pa najlepše? Domú žene nekaj nepopisljivega vsakega človeka, saj še ptica, pravijo, obišče enkrat pred smrtjo drevo, kjer je počivalo njeno gnezdo.“

Take misli obspó našega mladega prijatelja, ko se vozi proti večeru po znanem domačem potu v rojstno, dolgo zapuščeno vas. Ko bi hoteli po teh znamenjih sklepati o notranjosti, o značaji človeškem, in ko bi naša sodba kaj veljala, dejali bi: Dober človek, dober in nepopačen mora biti to. Kako rado se potuji sicer v tujem mestu v tujem duhu izrejena mladina! O ljubezni govori in poje, ono najlepšo iskro in kinč, najblažji čut pa izgubljava, čut, ki nikdar ne goljufa, nikdar ne zagreni: ljubezen do svojega naroda, do domovine.

(Dalje pride.)

Nočni pozdrav.

Sladkó mi spávaj, oj, rajski stvor,
Deklét nedolžnih cvetoči vzór!
Poljubi rož in vonjav morjé
Naj v núren sèn ti zibljó srcé.

Kedàr počívaš, naj družno-vesél
Bi víl cvetlíčnic ti zbor zapél:
Ljubezni glásijo naj sladkóst,
Slavé in hvalijo nje krepóst.

Glasóv milina te dvgaj v raj,
Užívaj petja nebeški slaj!
A dneva zôra naj oživí
Ljubezni upe, srcá kalí!

V. Ehržén († 31. okt. 1881),

